

УДК 811.112.2'37

СЕМАНТИЧНІ ПІДТИПИ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ХРЕСТОМАТІЙНОГО АЛФАВІТНОГО СЛОВНИКА ХІХ СТОЛІТТЯ

Романова Н. В.

Херсонський державний університет

У статті розглянуто семантичні підтипи емотивної лексики німецької мови ХІХ століття на прикладі хрестоматійного словника. Виявлено 20 реєстрів, які вживаються на позначення вербальних і невербальних емоційних явищ. Установлено, що семантичні підтипи емотивної лексики німецької мови ХІХ століття корелюють із вимогами навчальної програми та орієнтовані на навчально-виховний процес.

Ключові слова: емотивна лексика, словник, словникова стаття, семантика, спосіб, переклад.

Romanova N. V. Semantical parameters of emotive vocabulary in German alphabetical glossary of the 19th century. The article is devoted to the study of semantics of emotional vocabulary in the modern German language of the second half of the twentieth century. The semantic filling of the linguistic units through the theory of differential emotions (C. E. Izard) which appear in G. Grass's novel "Katz und Maus" (Cat and Mouse) as negative, positive and neutral is realized in the narrative of four grammatical branches: substantive, verb, adjective, adverbial which are characterized by two main tendencies: the tendency towards quantitative and qualitative asymmetry of significance and the tendency towards semantic-grammatical symmetry in the imaginary plane. In the quantitative asymmetric contrast the fact of the frequency of emotional use is decisive, with qualitative – its meaning and semantics, the symmetrical comparison is identical with grammatical function and with semantic position in the structure of the syntactic construction.

A detailed study of the experimental card file concluded by the author by the method of continuous selection, made it possible to draw conclusions about the restriction of the use of emotional vocabulary, its variability: from noun (emotional state) to emotional assessment with the line "negative-positive", expressiveness (facial expression, posture), structurality (shades of emotions), modality (negative emotional experiences), determination (stylistically marked semantics of a reduced style), intensity (brightness of expression of emotions), dynamics (change of emotional state), result (positive effects of the action), quality (characteristics, properties of objects as carriers of emotional state), situations (real and imaginary). The typicality of some emotions is revealed for example: joy, peace, surprise, fear, anger and not the typicality of others, namely: interest, shame, guilt, sorrow, disgust. It is proved that lexical means, phraseological units coincide with commonly used vocabulary values and extend their text value. The relative diversity of the semantics of the analyzed material determined by linguistic and extralinguistic factors is established. These findings confirm the well-known arguments of linguists regarding the vocabulary and text lexical meaning of the word, its semantic development under the influence of linguistic and extralanguage factors, as well as the manifestation of the semantic potential of the word in the communicative and pragmatic aspects.

Key words: emotive vocabulary, glossary, word-article, semantics, way, translation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У працях багатьох мовознавців емотивну лексику розглядають як результат об'єктивації вербальних та невербальних (тілесних) емоційних явищ людини (М. В. Гамзюк, В. І. Карасик, В. В. Левицький, А. П. Мартинюк, Г. І. Приходько, Н. В. Романова, І. І. Серякова, В. І. Шаховський та ін.). Емоційні явища є своєрідною формою відображення індивідом об'єктивної або уявної дійсності, активною реакцією суб'єкта на предмети, процеси, події тощо, що є значущими для людини «тут» і «зараз» [5, 239–240].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переживаючи емоційні явища, як-от наприклад, задоволення або незадоволення у різних їхніх відтінках, людина демонструє не лише характер власного ставлення до об'єкта, але й емоційний потенціал, інтелект, емоційну компетентність, культуру в родині й суспільстві, почуттєву зрілість.

Виокремлюють три різновиди емоційного ставлення до навколишнього світу: позитивне,

негативне та нейтральне [5, 122]. Якщо об'єкт відповідає потребам і запитам людини, то він викликає у неї позитивне ставлення і відповідно позитивні емоції, якщо ні – виникає негативне ставлення і аналогічні емоції. Нейтральне ставлення до об'єкта свідчить про той факт, що об'єкт не викликає у людини ні позитивних, ні негативних переживань, тобто залишає її байдужою. Причинами байдужості, на думку психологів, можуть бути фізичні чи нервові хвороби, перевтома, психічні травми, комплекс невдоволеності тощо [16, 19]. Лінгвісти трактують *байдужість* як «незацікавленість, безсторонність, безпристрасність, нечулість, нечутливість», апатію та «індиферентність» [14, 68], «незначущість, не суттєвість» [21, 429].

Як бачимо, в психологічному плані нейтральне ставлення до об'єкта є порушенням нормальної життєдіяльності організму, в лінгвістичному – втратою соціально-психологічної активності особистості та знеціненням нею об'єкта.

Формулювання мети і завдань статті. Мета нашого дослідження – окреслити семантичні підтипи емотивної лексики німецької мови XIX століття.

До завдань, що сприятимуть досягненню поставленої мети, відносимо: 1) коротку характеристику класифікації німецьких словників; 2) структурний аналіз хрестоматійного словника; 3) виокремлення емотивної лексики в німецькому хрестоматійному словнику XIX століття; 4) з'ясування семантичних підтипів феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосереднє звернення до аналізу особливостей формування і функціонування словників німецької мови виявляє декілька основних груп:

I. Словники, що містять свідчення про походження слів (етимологічні, історичні, тезаурусні);

II. Словники, що розкривають значення і вживання слів (тлумачні, двомовні, термінологічні (наукові, технічні тощо), стилістичні, жаргонні, діалектичні, синонімічні, тематичні, іншомовні, фразеологічні, серед інших і словник цитат);

III. Словники, що повідомляють про звукову структуру й написання слова (фонетичні, орфографічні);

IV. Поняттєві словники (енциклопедичні, галузеві (спеціальні), ілюстративні) [11, 260–261].

Запропонована класифікація є не повною. На периферії лишилися словники імен, зокрема: а) власних, б) географічних, в) екологічних, г) краєзнавчих, скорочень [9, 138], валентності й дистрибуції слів, універсальні словники [8, 244, 240], словники антонімів [19], словотворчих елементів [17], сполучуваності [22], хрестоматій [18].

Не заглиблюючись у детальний аналіз наведеного реєстру словників та розробку їхньої нової класифікації, акцентуємо на проблемі поняття «хрестоматійний словник».

Хрестоматійний словник являє собою додаток до хрестоматії. Хрестоматія, як відомо, є збірником «вибраних творів або уривків із них», складеним «як навчальний посібник» [20, 717]. У такому розумінні хрестоматійний словник постає як селекційна сукупність слів і сполучень, що корелюють із вимогами навчальної програми та забезпечують навчально-виховний процес у «конкретний історичний період розвитку суспільства» [7, 53].

Під час розгляду структури хрестоматійного словника, укладеного К. Я. Білицьким (1, 1–217), упадає у вічі відносна стислість і варіативність словникових статей, фрагментарність граматичних, поняттєвих поміток, ілюстрацій, а також двомовність – німецька і російська мови.

Словникову статтю визначають як «усі пояснення і ілюстрації до надрукованого з абзацу опорного слова» [11, 262], своєрідний словниковий портрет або вичерпну характеристику властивостей конкретної лексеми в межах інтегрального опису мови [2, 485–486], роз'яснення заголовного слова в словнику [13, 78], сукупність заголовка та інформації щодо нього [1, 82; 6, 56], закінчену самостійну одиницю «словника, яка відповідає його цілям і поєднує інформацію про лексему як елемент певного порядку слів, з одного боку, при концентрації

уваги до її (лексемних) індивідуальних особливостей, – з іншого» [4, 209].

Ми приєднуємось до останньої дефініції словникової статті, оскільки в ній акцентовано всі важливі складники: структурний, функціональний й лексико-семантичний.

Попередньо зауважимо, що хрестоматійні словникові статті XIX ст. відображають еклектичний підхід. До прикладу, онім *Ääe* тлумачать через російськомовний переклад «Эеа»; теоніми *Artemis* і *Zeus* містять граматичні помітки роду *die* (жіночий) і *der* (чоловічий) та російськомовні переклади «Артеміда» і «Зевесь»; іменник *Abgeneigtheit* реєструють аналогічно, тобто з граматичною поміткою *die* (жіночий рід) і російськомовним перекладом «отвращение къ»; дієслово *fressen* супроводжують ілюстрацією граматичних форм: а) теперішній час однини *ich fresse, du frisstest, er frisst* і першої особи множини *wir fressen*; б) минулий час першої і третьої осіб однини *fraß*; в) дієприкметник II *gefressen*, російськомовним перекладом і лексико-семантичними варіантами «ѣсть, жрать»; дієслово *freuen* зводять до російськомовного перекладу, лексико-семантичних варіантів «радовать, потѣшать» і семантико-граматичної зміни *sich freuen* «радоваться, веселиться»; прикметник *froh* репрезентують через російськомовний переклад, лексико-семантичні варіанти «радъ, радостный, веселый», ілюстрацію *frohen Muthes* та відсилають до основної словникової статті «см. *Muth*» (1, 1, 11, 211, 2, 70).

Простежуємо дві основні тенденції в конструюванні цих та інших словникових статей: тенденцію до системного розташування слів (за абеткою) та тенденцію до інтерпретації лексичної семантики реєстрового слова. Виділяємо способи інтерпретації елементів, серед іншого й основні – трансляційний і синонімічний – та додаткові – граматично-трансляційний, ілюстративно-трансляційно-синонімічний, трансляційно-синонімічний, трансляційно-синонімічно-ілюстративно-відсилковий.

Трансляційний спосіб інтерпретації передбачає пошук відповідника або аналога в цільовій мові; синонімічний ураховує семантичний потенціал слова; граматично-трансляційний ґрунтується на комбінуванні граматичних категорій слова (рід, означеність, число, відмінки) та трансляційної стратегії; ілюстративно-трансляційно-синонімічний характеризується комбінуванням типових прикладів, трансляційною стратегією та семантичним потенціалом слова; трансляційно-синонімічний поєднує трансляційну стратегію та семантичний потенціал слова; трансляційно-синонімічно-ілюстративно-відсилковий пов'язаний з комбінуванням трансляційної стратегії, семантичним потенціалом слова, типовими прикладами та уточнювальною семантикою слова.

Звичайно, для отримання більш об'єктивних результатів доцільно було б опрацювати всі словникові статті хрестоматії. Проте з огляду на обсяг студії пропонуємо віднести цю проблему до перспектив дослідження.

Наразі перейдемо до аналізу семантичних підтипів емотивної лексики німецької мови XIX століття.

За В. І. Шаховським, емотивна лексика є складовою частиною словникового корпусу мови, що кодифікує вираження емоцій у мовленні [12, 24]. Тобто її семантика є продуктом індивідуальної інтерпретації змісту емоцій, актуалізованим конкретною комунікативною ситуацією. Використовуючи аналогічний термін, дотримуємося його когнітивно модифікованого тлумачення: емотивна лексика – сукупність слів і словосполучень певної літературної мови, що позначають емоції людини або тварини. Тут семантика емотивної лексики є відображенням об'єктивного змісту емоцій, зумовленого історично, соціально й культурно. Інакше кажучи, семантика емотивної лексики (емотивів) збігається зі значущими для носія мови емоційними ознаками об'єктів навколишнього світу.

Спостереження над лексичним фактажем показує, що семантика емотивів диференціюється у такий спосіб:

1) **характеристика** емоційної поведінки: *abscheulich, ängstlich, apathisch, arg, ärgerlich, aufgeräumt, aufgeschreckt, beglückt, bekümmert, beleidigt, bestürzt, betroffen, betrübt, beunruhigend, entrüstet, entsezt, erfreut, erfreulich, ernst, freudig, froh, fröhlich, höhnisch, leidtragend, lustig, neugierig, rasend, ruhig, scheu, trauernd, traurig, wüthend;*

2) **емоційно-оцінне ставлення** до предметного світу: *Abendglöckchen, bewunderswert, bewunderungswürdig, Bißchen, Blättchen, Blumenkörbchen, Brotkrümchen, Brüderchen, Brünlein, Büblein, Dachstübchen, doch, Dörfchen, Dörflein, Dunstfläschen, Eichhörnchen, entseßlich, erstaunenswert, erstaunenswert, erstaunlich, Fädchen, Fähnchen, Federchen, Finkenhähnchen, Fläschen, Flöckchen, Flüßchen, freudenleer, Füßchen, Gärtchen, Geländerlein, Gläßchen, Glöckchen, Glöcklein, glücklicherweise, Goldfischchen, Goldfischlein, Goldplättchen, Gräßchen, gräßlich, gräulich, Hälmchen, Händchen, Häselein, Häuflein, Häuschen, Hausgärtchen, Häutchen, Holzkästchen, Hühnchen, Hündlein, Hundsvleichen, Hüttchen, Johanniskäferchen, Käferchen, Kapellchen, Kästchen, Kätzchen, Kindlein, kläglich, Knäblein, Kölbllein, Köpfchen, Köpflein, Korallenbäumchen, Körbchen, Körnchen, Kränzelein, Kränzel, Kreisel, lächerlich, Lebensschifflein, leider, liebenswürdig, Lieblingsplätzchen, Liedchen, Löchlein, Löwenfäßchen, Lüftchen, Männlein, Mäntelchen, Mäuschen, Mücklein, Mütterchen, Pflänzchen, Plätzchen, Püktchen, Schäfchen, schanderhaft, schändlich, schauerlich, schaurig, scheußlich, Schiffchen, Schifflein, schmählich, schmerzhaft, Schneeglöckchen, Schränkchen, schreckhaft, Stäbchen, Städtchen, Stäublein, staunenswert, Steinchen, Sternchen, Sternlein, Stielchen, Stimmchen, Stöckchen, Sträußchen, Streichhölzchen, Stückchen, Stücklein, Täfelchen, Theilchen, Thierchen, Tischchen, Töchterchen, Töchterlein, Tröpfchen, Väterchen, Vögelchen, Vögelein, Völkchen, Waldbächlein, Wäldchen, Waldvöglein, Wasserbrünlein, Wasserlein, Weilchen, weh, Wohlgefallen, wohlgefällig, wohlgemuth, wohlilig, Wörtchen, wunderbar, wundersam, wunderseltsam, zufrieden, Zündholzchen;*

3) **психічний / емоційний стан**: *Abgeneigtheit, Ängstlichkeit, Aufregung, Bangigkeit, Befürchtung,*

ekeln, Erbitterung, Freudigkeit, Fröhlichkeit, Furchtsamkeit, Grausamkeit, Schuld sein, Traurigkeit, Vergnügung, Verwirrung, Verwunderung, Wehmuth;

4) **назви емоцій і їхніх форм**: а) **огида** *Abscheu, Ekel*; б) **страх** *Angst, Ärger, Besorgnis, Furcht, Graus, Schauer, Scheu*; в) **подив** *Bewunderung*; г) **горе** *Weh*, зокрема: печаль *Bekümmerniß, Betrübniß, Kummer, Trauer*; скорбота *Gram, Leid, Trübsal*; жаль *Jammer*; мука *Pein, Plage, Qual*; біль *Schmerz*; г) **радість** *Freude, Wonne*, зокрема: сміх *Gelächter, Lachen*; щастя *Glück*; посмішка *Lächeln*, задоволення *Lust*; д) **інтерес** *Interesse*; цікавість *Neugier, Neugierde*; е) **гнів** *Zorn*; є) **сором** *Scham, Schamgefühl, Schande, Schmach*; ж) **провина** *Schuld*; з) **презирство** *Verachtung*;

5) **суб'єкт** (носій емоційного стану): *Abgott, Ankläger, Beleidiger, Dulder, Feigling, Gefürchtete, Geliebte, Leidende, Leidensgefährte, Liebling, Peiniger, Schuldige, Ungethüm, Wütherich*;

6) **дія**, спрямована на: а) **об'єкт** (носія емоційного стану): *abhärmen, abschrecken, anäugeln, anfechten, anfeuern, angaffen, ängstigen, anklagen, anlächeln, anlachen, anregen, anröthen, anstaunen, ärgern, aufheitern, aufregen, aufrühren, aufschrecken, aufstören, beglücken, beißen, belachen, beleidigen, belustigen, bemitleiden, beschämen, beseligen, bestürzen, betrauern, betrüben, beunruhigen, beweinen, erfreuen, ergößen, erheitern, erzürnen, freuen, frohlocken, glücken, grämen, grinsen, hohnlachen, interessieren, jammern, klagen, kümmern, lächeln, lachen, leiden, lieben, lieblosen, peinigen, plagen, quälen, schmerzen, schmunzeln, schrecken, spotten, staunen, thränen, trauern, verachten, vergnügen, verhöhnern, verspotten, verstören, verwundern, wehklagen, wundern, zurückschrecken*; б) **суб'єкт** (носія емоційного стану): *sich abschrecken, auffauchen, aufachen, aufweinen, bängen, sich belustigen, bewundern, sich entgegensehnen, sich entseßen, sich erfreuen, sich ergößen, ergrimmen, erschrecken, sich freuen, fürchten, sich fürchten, sich grämen, grausen, grollen, sich kümmern, sich quälen, sich schämen, scheuen, sich schuldig machen, sich sehnen, sich vergnügen, sich verwundern, sich wundern, sich zufrieden geben*; в) **проти об'єкта** (носія емоційного стану): *auslachen, befürchten, entgegenjauchzen, entgegenjubeln, entgegenlächeln, entgegenlallen, entgegenwallen, entseßen, herablächeln, höhnen, Hohngelächter*; г) **співдія** *mitlachen*;

7) **вираження емоцій**: *ach!, ha!, O!*;

8) **інтенсивність** вияву емоційного стану: *Affekt, Begeisterung, Beifalljauchzen, emporjauchzen, Entzückung, Extase, Freudenfausch, Furchtbarkeit, Gräuel, Grimm, grimmig, hochbeglückt, jauchzen, Jubel, jubeln, rasen, Raserei, Schreck, Schreckniß, tiefbekümmert, tiefgekränkt, toben, Triumph, triumphiren, umherwüthen, Wuth, wüthen*;

9) **обсяг емоційного стану**: *allgefürchtet, angst-, begeisterungs-, freuden-, grauen-l, grausen-, jammer-, kummer-, liebe-, qual-, ruhe-, schander-, schmach-, schmerzen-, schmerz-, sehsuchts-, verwunderungs-, wehmuths-, wundervoll*;

10) **зміна емоційного стану**: *angst werden, bange werden*;

11) **об'єкт** (носії емоційного стану): *Angstgeschrei, Annehmlichkeit, Beglückung, Beifallruf, Beleidigung, Belustigung, Beschämung, Bestürzung, Freudestörer, Gewimmer, Gräßlichkeit, Grausenvolle, Hohn, Liebesgott, Liebkosung, Lustbarkeit, Lustigkeit, Schmerzenslager, Spott, Trauerspiel, Überraschung, Verhöhnung, Wunder, Wunderwerk;*

12) **рис характер**: *bang, bange, barsch, begierig, beherzt, blöde, böse, bösherzig, böswillig, furchtsam, munter, schüchtern;*

13) психологічний **процес**: *Bangen, Befremden, Entsetzen, Entzücken, Erschrecken, Freudenbezeugung, Freuen, Frohlocken, Geringschätzung, Grämen, Grauen, Grausen, Jammern, Jauchzen, Leiden, Schaudern, Schrecken, Sehnen, Staunen, Toben, Trauern, Vergnügen, Verwundern, Wehklagen, Wüthen, Zujauchzen;*

14) **якість** предмета, події, явища тощо: *Belustigungsort, ekel, ekelerregend, ekelhaft, Erdenleid, Erdenlust, Erdennoth, ergößlich, erschrocken, Familienglück, Freudengeschrei, Freudenhaus, Freudenlied, Freudenruf, Freudensaal, Freudenthräne, Freudenähre, Frohsinn, Frühlingslust, furchtbar, fürchterlich, Gegenliebe, Gemütsbewegung, Gemütsruhe, Gemütszustand, geringschätzig, Glücksfall, Glückstern, Gottesfurcht, graus, grausenerregend, grausig, Heimweh, Herzensfrieden, Herzenslust, Herzleid, Himmelslust, interessant, Jähzorn, jähzornig, Jammerschrei, Jammerton, Jubelgeschrei, Jubellied, Jubelruf, Jugendglück, Jugendlust, Klaglied, klagen, lebensfroh, Lernbegierde, lernbegierig, geliebt, liebend, Liebesblick, Liebesgenuß, Liebesgluth, Liebkosungswort, Lustgesang, Lustreise, Lustschloß, Männerliebe, Menschenseele, Mutterliebe, peinlich, quälend, Ordensinteresse, Schandbank, Schauergemälde, Schauer scene, schaulustig, Schmerzenslaut, schröde, Schreckbild, Schreckenskluft, Schreckensnachricht, schreckensstill, Schreckenstag, Schreckenston, schrecklich, Schwermuth, schwermüthig, Sehnsucht, sehnsüchtig, selig, spöttisch, spottweise, Thränengfluth, Thränenstrom, Todesangst, Todesfreudigkeit, Todesklage, Trauerflor, Trauergerücht, Trauer gesang, Trauer gewand, Trauerkleid, Trauerkleidung, Trauermantel, Trauernachricht, Trauerschiff, Trauerweide, Trauerweise, trübselig, trübsinnig, überrascht, überraschend, verächtlich, verdrößlich, vergnügt, Vergnügungsplatz, verwundert, Waffenglück, wehmüthig, Wonnemonat, wonnig, Wunderbaum, Wunderbauten, Wunderblume, Wunderperle, Wunderregen, Wunderroß, wunderthätig, Wunderwasser, Wuthgeschrei, Zornesflamme, Zornesröthe, Zorngebrüll, zornglühend, zornig;*

15) **негатори**: *freudenlos, furchtlos, Furchtlosigkeit, schamlos, schmerzlos, schuldlos, unbekümmert, unbesorgt, unerschrecken, Unerschreckenheit, ungeschreckt, Unglück, unglücklich, unglückselig, Unglücksfall, Unglückssturm, Unglücksvogel, Unheil, Unruhe, unruhig, unruhig werden, unselig, unversagt, Verunglückte;*

16) **волюнтатив**: *Glück zu;*

17) **бажання**: *Glückwunsch;*

18) **метафора**: *grauen, heiter, Heiterkeit, schreiend, schwül, trüb, trübe, Zucht;*

19) **емоційний патерн**: *Liebe;*

20) **настрій**: *Stimmung.*

Відповідно до наведених прикладів, семантику емотивної лексики поділяємо умовно на чотири різновиди: основну, похідну, уточнювальну та метафоричну. Основна семантика відображає суть позначуваного поняття (*anröthen* «рум'янить»), похідна – втілює значущі ознаки (*Begeisterung* «вдохновение, воодушевление, восторг»), уточнювальна – конкретизує зміст (*Liebesblick* «любовный взгляд»), метафорична – розширює смислову структуру, формує образ емоції, десемантизує емотивну лексему, відіграє роль інтенсифікатора речі (*Schauergemälde* «ужасная картина»).

Семантичний потенціал того чи того емотива варіює від одного до п'яти значень. Це дає змогу виділити з-поміж емотивів моносеманти (*sich abschrecken, Ängstlichkeit, anmaßend*) і полісеманти (*Abscheu, angst werden, barsch*). Моносеманти відображають головні (основні) значення – усього 255 випадків, полісеманти реалізують головні (основні) значення, похідні й / або спеціально – всього 300 випадків. Полісеманти, своєю чергою, диференціюємо на дві основні полісемічні зони: активну й продуктивну. Активна полісемія характерна для емотивів (відповідно) із двома (*ängstigen* «страшать, беспокоить») значеннями, трьома (*anstaunen* «смотреть с удивлением, удивляться, изумляться») і чотирма (*Entsetzen* «ужас, испуг, страх, отвращение»), продуктивна – для емотивів із п'ятьма (*grimmig* «бешеный, свирепый, лютый, ярый, яростный»).

Частота поширеності полісемантів неоднорідна: домінують лексеми з двома значеннями – 201 випадок, три значення виявлено в 61 елементі, чотири – в 22 словах, п'ять значень зафіксовано у 8 реєстрах.

У царині продуктивної зони виділяємо полісеманти, в смисловій структурі яких є лексико-семантичні варіанти як із логіко-предметним компонентом, так і емотивним, наприклад: *grauen* «сфрѣть, разсвѣтатъ, бояться, страшиться, трепетать, быть ужасным», *Interesse* «участіе, польза, выгода, интересъ, дѣло, значеніе», *Jammer* «жалость, бѣдствіе, бѣда, злополучіе, горе, вопль», *Leid* «скорбь, печаль, горе, страданіе, обида», *Lust* «радость, веселье, удовольствіе, потѣха, охота, желаніе», *munter* «бодрый, живой, проворный, весѣлый, пріятный», *trüb, trübe* «мутный, мрачный, облачный, пасмурный, печальный», *Wonne* «радость, восхищеніе, отрада, наслажденіе, блаженство», *Zucht* «разведеніе, расположеніе, расплодь, дисциплина, строгій порядоць, скромность, страх».

Семантичну вагу емотивного компонента в наведених прикладах можна обрахувати за допомогою методики, запропонованої Чернівецькою лінгвістичною школою. Передбачають: що ближче до тлумачного слова знаходиться його лексико-семантичний варіант у словниковій статті, то тісніший семантичний зв'язок між елементами.

Коефіцієнт семантичної схожості досить розлогий: від +1 (найвищий ступінь) до -1 (відсутність семантичного зв'язку) [8, 192–193].

Згідно з цією процедурою, семантичний зв'язок між логіко-предметним і емотивним значенням для лексеми *grauen* становить 0,67 «бояться», 0,5 «страшиться», 0,33 «трепетать», 0,17 «быть ужасным»,

для лексеми *Interesse* – 0,5 «інтересь», для лексеми *Jammer* – 0,33 «горе», для лексеми *Leid* – 1 «скорбь», 0,8 «печаль», 0,6 «горе», 0,4 «страдання», для лексеми *Lust* – 1 «радість», 0,83 «веселле», 0,67 «удовольствие», 0,5 «потіха», для лексеми *munter* – 0,4 «весільний», для лексеми *trüb, trübe* – 0,2 «печальний», для лексеми *Wonne* – 1 «радість», для лексеми *Zucht* – 0,14 «страх».

Отже, емотивний компонент у смисловій структурі полісеманта корелює зі ступенем емотивних ознак предмета: що емоційніше ставлення до предмета, то більше емотивних відтінків і, навпаки, що стриманіше емоційне ставлення до предмета, то менше емотивних значень.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Розгляд проблеми семантичних підтипів емотивної лексики німецькомовного хрестоматійного алфавітного словника XIX ст.

дає змогу зробити такі висновки: 1) емотивна лексика – репрезентант базових та вторинних емоцій – поділяється на дві основні групи: моносеманти й полісеманти; 2) семантика емотивної лексики – процес становлення і утворення смислової структури слова / словосполучення; 3) смислова структура слова з емотивним значенням – сукупність окремих його лексико-семантичних варіантів, з-поміж яких виділяються основне значення, похідне, уточнювальне й метафоричне; 4) критерієм розмежування лексико-семантичних варіантів полісеманта служить коефіцієнт семантичної подібності слова; 5) семантика емотивної лексики обмежена програмовим матеріалом та корелює з навчальними текстами.

Перспективним уважаємо порівняльне дослідження в царинах інших лінгвістичних галузей, як-от наприклад, у лінгвокультурології, етнолінгвістиці, лінгвофольклористиці або інтерлінгвістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берков В. П. Двухязычная лексикография / В. П. Берков. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1996. – 248 с.
2. Богуславский И. М. Слово в тексте и в словаре / И. М. Богуславский. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 647 с.
3. Володіна Т. С. Теоретична та практична лексикологія сучасної німецької мови / Т. С. Володіна. – Севастополь : Дельта, 2012. – 288 с.
4. Капранов Я. В. Етапи проектування та конструювання словників філологічного типу / Я. В. Капранов // Проблеми зіставної семантики. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 11. – С. 205–213.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
6. Кудашев И. С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики / И. С. Кудашев. – Helsinki : Helsinki University, 2007. – 445 с.
7. Лабінська Б. І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / Б. І. Лабінська. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2013. – 384 с.
8. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2007. – 264 с.
9. Лещук Т. Й. Нові підходи до оцінки формування науково-технічних словників / Т. Й. Лещук // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород : ПП Підголицин П. Ю., 2006. – Вип. 4. – С. 132–140.
10. Скибина В. И. Теория и практика лексикографического описания словарного состава австралийского варианта английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Валентина Ивановна Скибина. – К., 1984. – 219 с.
11. Степанова М. Д. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. – М. : Высшая шк., 1962. – 312 с.
12. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЛКИ, 2008. – 208 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Базовый словарь лингвистических терминов / [сост. Л. П. Столярова и др.]. – К. : ГАРКИКиИ, 2003. – 192 с.
14. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х томах / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконт, 2003. – Т. 1 : А–К. – 928 с.
15. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х томах / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконт, 2003. – Т. 3 : П–Я. – 864 с.
16. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. – К. : Вища шк., 1982. – 216 с.
17. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов и др. – М. : Русский язык, 1979. – 536 с.
18. Чемоданов Н. С. Хрестоматия по истории немецкого языка / Н. С. Чемоданов. – 2-е изд., доп. – М. : Высшая шк., 1978. – 288 с.
19. Bulitta E. Wörterbuch der Synonyme und Antonyme / Erich Bulitta, Hildegard Bulitta. – Frankfurt a / M. : Fischer Taschenbuch Verl., 1990. – 800 S.
20. Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini / Rudi Conrad. – Leipzig : VEB Bibliograph. In-t, 1975. – 306 S.
21. Wahrig-Burfeind R. Wörterbuch der deutschen Sprache / Renate Wahrig-Burfeind. – München : dtv, 2012. – 1152 S.
22. Wörter und Wendungen / Hs. von E. Agricola unter Mitwirkung von H. Görner u. R. Küfner. – Leipzig : VEB Bibliograph. In-t, 1972. – 820 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Нѣмецкая хрестоматия для старших классовъ среднихъ учебныхъ заведеній с приложеніемъ алфавітного словаря / [сост. К. Я. Бѣлицкій]. – Х. : Типографія Каплана и Бирюкова, 1888. – 218 с.